

Değerlendirme ve Tanıtmalar

Kâzım YETİŞ*

1.Kitap: Sema Uğurcan, *Edebiyatımız I Edebiyat Tarih İlişkisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, 372 sayfa.

2.Kitap: Sema Uğurcan, *Edebiyatımız II Yazarlar Meseleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, 456 sayfa.

Prof. Dr. Sema Uğurcan, mezuniyetinden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü'nde ve aynı Fakülte'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda mesai arkadaşlığı yaptığım bir bilim adamı dostum, arkadaşımdır. Prof. Dr. İnci Enginün, Marmara Üniversitesi'ne geçerken Sema Hanım'ı da aldı götürdü. Bu, İstanbul Üniversitesi için bir kayıptı ama Marmara Üniversitesi için bir kazançtı. Prof. Dr. Sema Uğurcan, yıllarca mütevazı bir karınca misali çalıştı durdu. İşte onun bu çalışmalarını kadirbilir, bilime, bilim adamlarına değer veren Dergâh Yayınları iki cilt hâlinde kitaplaştırdı. Birinci cilt edebiyat-tarih ilişkisi ile ilgili çalışmalara hasredilmiştir. İlk yazı "XIX. Yüzyılda Tarih Konulu Eserlere Dair Bazı Değerlendirmeler" başlığını taşır. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Midhat Efendi tarihe yönelmiş insanlardır. Ali Suavi, Türklerin geçmişini araştırır. Osmanlı tarihi, Türk tarihi ve Endülüs tarihi, yazarlarımızın üzerinde durduğu tarihlere dir. Neden tarih? Bu soru başlı başına bir yazı konusudur. Unutmayalım ki aydınlarımız, edebiyatçılarımız bir yıkımı yaşamaktadırlar. Bunun için tarihe gitmeleri tabiidir. Yalnız bu gidiş asla bir kaçış değildir. Endülüs'ün hatırlanması ile bir taraftan batı medeniyetinin kökleri araştırılırken, diğer yandan da bir batılı olan İspanyolların katliamına dikkat çekilmek istenir? Uğurcan edebiyatçılarımızın bu ortak yönüne dikkat ederek bu dönem yazarlarımızın körü körüne batı taklitçisi olmadıklarını ve aşağılık kompleksi içinde bocalamadıklarını

---

* **Prof.Dr.**, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE. kazimyetis@aydin.edu.tr

anlatmak ister. Bu birinci kitabın sonraki yazılarında yukarıda adlarını saydığım şahsiyetlerin daha çok tarih etrafındaki yazıları, eserleri, çalışmaları irdelenir. Ahmet Mithat'ın *Ahmet Metin ve Şirzad*, *Süleyman Musli*, *Yeniçeriler*, *Dünyaya İkinci Geliş*, *Arnavutlar Solyotlar* adlı romanları işledikleri dönem bakımından irdelenir ve bu tarihî romanların yazarın macera romanlarının bir çeşidi olduğu belirtilir. Araştırmacı, bu eserlerinde romancının, tarihî kıssalardan dersler çıkardığını vurgular. Elbette bu tutum dönemi için önemlidir. Ayrıca Mithat Efendi tarihimizi över ve yüceltir. Döneminin ressamlar başta olmak üzere sanatkârlarına da bunlardan ilham almaları gerektiğini söyler. Tabiatıyla bunlar genel değerlendirmelerdir. Öte yandan Uğurcan'a göre, Ahmet Mithat için tarih, asıl medeniyetlerin ve onların birbirleriyle alışverişlerinin tarihidir.

Yazarlar, Meseleler başlığını taşıyan ikinci kitapta Midhat Efendi öne çıkan özellikleri bakımından da değerlendirilir.

Abdülhak Hamit, tarihe yönelişin ilk rehberi veya öncüsü olan Namık Kemal'in açtığı yolu yine ilk defa bizde tarih duygusunu işleyerek geliştiren şahsiyettir. Uğurcan daha önce bu konuyu müstakil bir çalışmada ele almıştır¹. Burada konuyu değişik açılardan irdeler. Bilindiği gibi Hamit'in tarihe yönelişi eski Türk tarihi, İslâm tarihi ve Osmanlı tarihi gibi geniş bir çerçevededir. Nitekim "Abdülhak Hamit'in Eserlerinde Osmanlı Tarihi", müstakil bir çalışma şeklinde karşımıza çıkar. Bu bütünü kucaklayan yaklaşım bize sağlıklı bilgiler verir. Aslında uzun zaman yaşayan Hamit, yaşadıklarının etkisi ile değerlendirir devletimizi, kültürümüzü ve değerlerimizi. Değerli Araştırmacı, yazısında bizi bu sonuca götürür.

XIX. yüzyılın özellikle son çeyreği ve XX. yüzyıl başları Türk tarihi için en muhataralı günlerdir. Şair ve yazarlarımız tarihin yanında kurguladıkları rüyalara da sığınmışlardır. Bu rüyaları müstakil bir çalışmada ele alır Uğurcan. Rüyalar, politik rüyalar ve medeniyet rüyaları olarak kendi aralarında gruplandırılır. Yazının sonundaki şu tespit aydınlarımızın çilelerini anlamamıza yardımcı olur: "Rüyalar adalet ve medeniyet eksikliğinin telâfisi demektir. Medeniyet eksikliği giderilirken istiklâl ve hürriyet de

¹ *Abdülhak Hamit'in Eserlerinde Tarih*, Akademi Kitapevi, İzmir 2002, 314 s.

gelir. Medeniyet rüyalarında bilimkurgu öğelerine yer verilir. Ütopya rüyalarında geometri şekilli binalarda yaşama söz konusu olur. Rüya'yı görme ve rüyada bulunma yeri genelde İstanbul'dur. Rüya'yı görme sebebi, hasta adamı diriltme çabasıdır, yani rüya görücülerin hiçbiri Osmanlı Devleti'nin yıkılacağını tahmin etmez (s.85).”

Edebiyatımız I Edebiyat Tarih İlişkisi'nde sonra sırasıyla, Halit Ziya, Süleyman Nazif, Mehmet Âkif, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Tarık Buğra, Attilâ İlhan hakkında incelemeler bulunmaktadır. Halit Ziya'nın II. Meşrutiyet dönemindeki politik görüşleri ele alınırken Servet-i Fünûncuların aktüaliteye yönelişlerini tanımış oluruz. Fakat Halit Ziya, Fikret gibi taşkın değildir. Araştırmacı onun üslûp-kompozisyon itinasının, haysiyetli dengeli tavrının, ölçme tartma kabiliyetinin kaybolmadığını söylemek ihtiyacını duyar.

Tarih göstermiştir ki din uğruna yapılan savaşların hemen önemli bir kısmının asıl saiki başka sebeplerdir. Maalesef din her zaman vicdanî bir mesele olduğu için kullanılmıştır. İşte Süleyman Nazif, “Müslümanlara karşı tek yönlü taarruzlar(ın) dan dolayı” ümmetini Hz. İsa'ya şikâyet etmiştir. Değerli bilim adamımız bu şikâyeti gündeme getirir.

Mehmet Âkif'te zaman ve şiirlerinde savaş, üzerinde durulan konulardandır. Âkif şiirlerinde dönemine ayna tutar. Üstelik dönemi, Balkan, Birinci Dünya, Çanakkale ve Türk İstiklâl savaşları gibi ölüm kalım meselesi olan mücadelelerle doludur. Bu bakımdan *Safahat*'ın ve bu konuda yapılmış çalışmaların dönüp dönüp okunması gerekir. Üstelik son 50 senedir Âkif en çok istismar edilen şahsiyetlerdendir. Uğurcan, herhangi bir ideolojik yorumlamaya gitmeden Akif'i ve eserini kendi şartları içinde yakalar. Âkif'in zamanının, şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman üçlemesinde verilmesi bunun bir göstergesidir. İkinci kitapta Âkif'in düşüncelerinin en önde geleni olan çalışma fikri ele alınır. Bu konuda şairimizin söyledikleri yorumlanır. Mehmet Âkif ısrarla “medeniyet düşmanı” olarak değerlendirilir. Uğurcan “Mehmet Âkif'te Medeniyet” çalışmasında konuyu etraflı bir şekilde ele alır. Buna göre dönemin şartları içinde Âkif, İslâm medeniyetini ve batı medeniyetini beraber işler.

Türk hikâyeciliğinin kurucusu Ömer Seyfettin de Uğurcan'ın inceleme alanına giren şahsiyetlerdendir. Son zamanlardaki doçentlik dosyalarında görüyorum. Adaylar birkaç konu veya şahsiyetin dışına pek çıkmazlar. Bu anlamda değerli meslektaşım tam araştırmacı. Alanının her konusuna açıktır. Üstelik farklı konular ve yaklaşımlar irdelenmektedir. Ömer Seyfettin için zaman ve mekân son derece önemlidir. Çünkü o teslim olmamış, diriliş veya yeni bir kuruluş için yazan bir idealisttir. Hemen belirtelim o, ütopyik ve hayalperest değildir. Hikâyelerinde de bunu verir. Yaşanılan şartlar ve gelecek ümidinin onda daima var olduğunu gösterir araştırmamız.

Millî Mücadele, Anadolu'da yapılır. İstanbul'daki şair ve yazarların önemli bir kısmı Anadolu'ya geçer. Bir bakıma Anadolu ve Anadolu insanı aydınlarımız ve edebiyatçılarımız tarafından geniş anlamda bu vesile ile tanınır. Prof.Dr. Sema Uğurcan, "Anadolu Yollarında Üç Yazar" başlıklı çalışmasında Halide Edip (*Türkün Ateşle İmtihanı*), Yakup Kadri (*Vatan Yolunda, Ankara*), Aka Gündüz' (*Dikmen Yıldızı*)ün eserlerindeki Anadolu yolculuğunu değerlendirir. Halide Edip'te yolun halkın çokluktan/dağınıklıktan birliğe gidişini anlattığını, Yakup Kadri'nin tabiatı daha yakından tanımayı sağladığını, Aka Gündüz'ün yolunun ise "insanın ve ikliminin sağlamlığıyla üzerinden geçeni diriltten, öğretici nitelikleri olan canlı bir varlık" (s.163) olduğunu belirtir. Bu çalışma, bana üzerinde durulacak ne çok konumuzun olduğunu düşündürdü. İkinci ciltte "Türk edebiyatına hemen her türde eserler vermiş, bu eserlerle millî duyguları beslemiş, devrinin yeni değerlerini heyecanla savunmuş halkçı bir yazar" (s. 58) dediği Aka Gündüz için müstakil bir yazı bulunmaktadır.

Roman tekniği bakımından, kahramanların bir gelişme seyri, dolayısıyla bir değişme çizgisi olması beklenir. Bunun örnekleri bizim edebiyatımızda da vardır. Meselâ ilk romanlarımızdan olan İntibah'ta Ali Bey gelişme de değişir. Buna karşılık Mehpeyker değişmez. *Felatun Bey ile Rakım Efendi*'de Felatun ne değişir ne gelişir. Rakım'ı ise yazar kafasına göre şekillendirmek için geliştirir. Önemli olan Rakım'ın yazarın ideal kahraman anlayışına uygun hâle gelmesidir. Ahmet Cemil sanat yönünden gelişmek için bir yığın okuma faaliyeti yürütür ama sosyal anlamda tamamen kapalıdır ve hiç değişmez.

Sonunda firar eder. Yakup Kadri'nin yaşadığı ve eser verdiği dönem daha muhtemeldir. Bu bakımdan sosyal, siyasal kültürel şartlar ve yazarın topluma vermek istediği mesajın mahiyeti kahramanların yapısına etki eder. Bu bakımdan Uğurcan, Yakup Kadri'nin roman kahramanlarındaki değişmeyi bir çalışma konusu yapar. Uğurcan'ın belirlemelerine göre Emin, ferdi benliğini millî benlik veya milletle birleştirence gelişir. Onu bu noktaya Balkan Savaşı'nın yarattığı yıkım getirir. Hakkı Celis asıl benliğine ve kimliğine, millî sanat anlayışına gittiği Çanakkale Savaşları'nda kavuşur. Necdet, pek çok şeyin farkında olmasına rağmen Anadolu'ya geçemez. Fakat Anadolu'nun ve İstanbul'un kurtuluşu onun da hastalıklardan kurtuluşu anlamına gelir. Değişmeyi sağlayan İstiklâl Savaşı'nda kazanılan zaferdir. Ahmet Celal farklıdır. Yakup Kadri bu konuda pek gayret göstermez. O, ruhî değişmeyi daha önce yaşamıştır. Çanakkale'de bir kolunu kaybederek sığındığı köyde büyük bir değişim geçirebilirdi. Yazar bu yolu tercih etmemiş ve Ahmet Celal kopukluğunu sürdürmüştür. Selma ve Neşet Sabit, Ankara'daki yeni devletin getirdiği değişimi benimserler. Fuat, Atatürk'ün ölümünü ve ondan sonra doğan boşluğu yaşar.

Her araştırmacı gibi Prof. Dr. Sema Uğurcan'ın duraklarından biri de Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal'de tarih konusu pek çok kimse tarafından işlenmiştir. Fakat Uğurcan, ayrı bir metot takip eder, konuyu nesir ve şiir kitaplarında ayrı ayrı ele alır. Bu konuyu dağıtır gibi görülebilir. Ancak araştırmacı konuyu usta bir şekilde toplar ve özü yakalamaya çalışır. Bunu yaparken tekrara düşmez. Yahya Kemal bir medeniyetin şairidir. Yahya Kemal, Üsküp'te doğar, 16 yaşlarında ayrıldığı Üsküp'e bir daha dönemez. Balkan şehirlerinde ve tabii Üsküp'te doğan, yetişen pek çok şairimiz/yazarımız vardır. Fakat hiçbirisi Rumeli'nin, Balkanların, Üsküp'ün Türk milleti için önemini anlatmaz veya anlatamaz. Biz Türk tarihinin tekevvünü bakımından Rumeli'yi Yahya Kemal'de buluruz. İşte bu, önemli konu Uğurcan'a "Yahya Kemal'de Rumeli" çalışmasını yaptırır. Hemen belirtelim ki bu, defalarca işlenmeye müsait, hatta kitaplık bir konudur. Bilim adamımız konuya dikkatimizi çekmiş olur. Prof. Dr. Sema Uğurcan'ın, Yahya Kemal hakkında dört yazısı daha vardır ki bunları ikinci cilde koyar. Bunlardan birinde şairimizdeki berceste mısra ve

beyitler tespit edilir, diğerinde Yahya Kemal hakkındaki son değerlendirmeler ele alınır. Bu, bir bakıma araştırmacının dikkatini ve dolaylı yönden de olsa değerlendirmelere karşı yorumlarını gösterir. “Gece Bestesi’nin tahlili ise bu konuda yani Yahya Kemal’in şiirlerinin tahlili konusunda ender yapılmış başarılı çalışmalardan biridir. “Tanpınar’ın Gözüyle Yahya Kemal”de bu alanda yazılmış yazılardan farklı bir yol izlenir. Edebiyat tarihimizin *Yahya Kemal* kitabının içinde kaybolunmaz.

Türk edebiyatının şaheserlerinden biri olan *Beş Şehir*’deki tarihî muhtevaya, şehirlerin Tanpınar’a fısıldadığı daha doğrusu bu şehirlerde Tanpınar’ın okuduğu tarihe dikkatlerimiz çekilir. İkinci ciltte Tanpınar ile ilgili üç yazısı daha vardır değerli bilim adamımızın. Tanpınar için mazi geçmiştir ama güne ve geleceğe söyleyecekleri vardır. Onun için hayat, hayatîyet, anı yaşama önemlidir. Araştırmamız Tanpınar’ın bu konudaki anlayışının kaynaklarını da araştırır. “Zihniyetlerin Yansıma Alanı Olarak Tanpınar’ın Romanları” önemli bir çalışmadır. Fakat bu konunun çerçevesi oldukça geniştir. Unutmamak gerekir ki Tanpınar kategorik düşünen bir insan değildir. Bunun için de formülü şöyle ifade eder: “Değişerek devam etmek, devam ederek değişmek”. İşte bütün mesele bu noktadadır. Bu çizginin dışına çıkanlar onun ironisinden kurtulamaz. Belki sadece Suat, farklı bir tiptir ve devam edemez. Üstelik sadece kendisinin değil çevresinin de hayatîyetine zarar verir. Uğurcan’ın tespitleri bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutacak mahiyettedir.

Prof. Dr. Sema Uğurcan, Yeni Türk edebiyatına oldukça geniş bir çerçeveden bakar. Mehmet Kaplan, Tarık Buğra, Attila İlhan, Safiye Erol, Sâmiha Ayverdi, Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov gibi yazarların yanında çeşitli meseleler ve romanlar, onun çalışma yaptığı konulardandır. Ayrıca doktora çalışmasından beri kadın yazarlar, kadın meselesi de feminizm yapmadan inceleme yaptığı alanlardandır. Bu koca iki cilt içerisinde aynı şahsiyet ve konulara farklı açılardan yaklaşan Uğurcan tekrara düşmez. Hemen her konuda yeni bakış açıları getirir.